

Helsingin yliopiston kestävyystieteen instituutin kirjallinen asiantuntijalausunto eduskunnan sivistysvaliokunnan kokoukseen 10.2.2021

Aihe: VNS 3/2020 vp Valtioneuvoston selonteko kestävän kehityksen globaalista toimintaohjelmasta Agenda2030:sta: Kohti hiilineutraalia hyvinvointiyhteiskuntaa.

LAUSUNTO

Yleiskuva

Yleisesti ottaen selonteko antaa kattavan kuvan Suomen toimista ja tilanteesta Agenda2030 toteuttamisen suhteen. Marinin hallitusohjelma on hyvin linjassa kestävän kehityksen tavoitteiden kanssa ja hallitusohjelman ilmiöpohjaisuus tavoittaa suurelta osin Agenda2030 ajamia tavoitteita. Kuitenkin kestävyystieteessä ollaan enenevässä määrin pyrkimässä pois kestävyiden pilariajattelusta (ekologinen, taloudellinen, sosiaalinen) ja tavoittelemassa systeemisempää lähestymistapaa, missä planetaariset rajat sekä hyvinvoinnin sosiaalinen perusta ovat keskinäisriippuvaisia, ja tätä vasten hallitusohjelman pilari-ajattelu ei siis vastaa täysin 17 SDG tavoitteen jäsentelyä. Selonteossa on esitelty kattavasti ja monipuolisesti kestävän kehityksen tilaa ja tavoitteita Suomessa mutta epäselväksi jää kuinka tavoitteet saadaan konkreettisesti saavutettua.

Kestävän kehityksen systeeminen luonne paremmin mukaan mittaamiseen

Suomi pärjää hyvin kansainvälisessä vertailussa kestävän kehityksen indikaattoreilla mitattaessa, kuitenkin Suomi on jäljessä muita Pohjoismaita usean osa-alueen osalta. Suomi pärjää Ruotsia ja Tanskaa huonommin erityisesti sukupuolten välisessä palkkatasa-arvossa, asukasluvuun suhteutetuissa hiilidioksidipäästöissä, koulutuksen tai työn ulkopuolella olevien nuorten määrässä sekä kehitysrahoituksen määrässä. Suomen suurimmat haasteet puolestaan liittyvät kulutus- ja tuotantotapojen muutostarpeeseen, ilmastotoimien kiireellisyys, merien ja vesistöjen tilaan sekä muiden maiden tukemiseen Agenda2030:n toimeenpanossa (erityisesti kehitysavun alhainen määrä). Näihin haasteisiin tulisikin selonteossa ottaa selkeämpien toimenpide-ehtotusten kautta kantaa.

Selonteko käy ansiokkaasti läpi kaikki 17 kestävän kehityksen tavoitetta ja pyrkii kertomaan kunkin alatavoitteen tilan Suomessa ja listaa sen jälkeen toimenpiteitä, miten tavoitteita pyritään saavuttamaan. Kuitenkin nykytilanteen kuvaus alatavoitteiden osalta on useassa kohtaa hyvinkin epämääräinen tai tavoitteenomainen, kuten esim. Suomi on hiilineutraali vuonna 2035 – ei niinkään kerro mikä tilanne on (=nykytilanteen kuvaus) vaan mikä sen tulisi olla. Tässä kohdassa selontekoa nykytilannetta voitaisiin kuvata myös numeerisella aineistolla.

Haluamme painottaa erityisesti koulutuksen, osaamisen, oppimisen ja tieteen merkitystä kestävän kehityksen tavoitteiden saavuttamiseksi. Pidämme hyvänä ja tärkeänä selonteossa mainittua tavoitetta, että kestävän kehityksen tavoitteet ovat oleellinen osa opetusta kaikilla

koulutusasteilla, mutta painotamme lisäksi oppijoiden kestävyys- ja ilmastotoimijuuden vahvistamista. Yksilöiden ja yhteisöjen toimijuus on tärkeä muutoksen mekanismi, joka edistää kestävyys-tavoitteiden saavuttamista kaikilla kriittisillä aihealueilla, erityisesti tuotannon ja kulutuksen tapojen muutoksessa ja ilmastotoimien kiirehtimisessä, ja siksi koulutusjärjestelmämme, myös yliopistojen, on tärkeää opettaa ja kannustaa lapsia, nuoria ja kaikkia opiskelijoita kestävyyttä toteuttamaan ja tuottamaan toimijuuteen.

Muutos kohti kestävää yhteiskuntaa vaatii innovaatioita, ei vain teknologisia, vaan myös yhteiskunnallisia, hallinnon ja talousjärjestelmän innovaatioita. Koska kestävyysmuutos vaatii luovia asiantuntijoita, tutkijoita, päätöksentekijöitä ja johtajia, haluamme painottaa korkean osaamistason merkitystä. Siksi on tärkeää edistää koulutuksen saavutettavuutta kaikille niin, että korkeakoulutukseen hakeutuminen on tasa-arvoista kaikille riippumatta sosioekonomisesta asemasta, sukupuolesta tai maahanmuuttajataustasta. Samoin haluamme edistää kansainvälisten opiskelijoiden mahdollisuutta opiskella ja tulla tekemään työtä Suomeen. Näin saamme monimuotoisen osaajajoukon kestävyysmuutoksen tekijöiksi ja tutkijoiksi. Toteamme, että näitä kestävyys-tavoitteita tukevat kaikki yliopistot yhteisesti laatimissaan kestävä kehityksen ja vastuullisuuden teeseissä, joissa todetaan, että yliopistoilla on paitsi mahdollisuus, myös velvollisuus johtaa muutosta yhteiskunnassamme koulutuksen, tutkimuksen ja yhteiskunnallisen vaikuttamisen kautta.

Nykytilanteen kuvausta ja sen mittaamista Agenda2030 osalta helpottaisi, jos Suomen omien kansallisten kestävyystavoitteiden mittaristo olisi linjassa SDG-tavoitteiden kanssa. Tällä hetkellä kansallinen mittaristo mittaa Suomen omien kestävyystavoitteiden toteutumista ja näiden kahden järjestelmän yhdistäminen auttaisi hahmottamaan kestävä kehityksen tilan kokonaisuutta paremmin. Kiireelliset toimet ilmastomuutosta ja sen vaikutuksia vastaan (SDG13) tulisi kytkeä selkeämmin kestävä kehityksen verouudistukseen, julkisten hankintojen vastuullisuustoimenpiteisiin, toimenpiteisiin joilla asumisen ja rakentamisen hiilijalanjälkeä pienennetään (SDG12) tai liikenteen päästöt puolitetaan vuoteen 2030 mennessä (SDG11).

Jokaisen SDG-tavoitteen kuvauksen jälkeen selonteko kertoo, kuinka hallitusohjelma pyrkii toteuttamaan tavoitteita. Kuten todettu, hallitusohjelma vastaa sisällöltään hyvin Agenda2030 tavoitteita, mutta on vaikea arvioida, kuinka hyvin tavoitteiden toteutuminen tulee onnistumaan, sillä tarkkoja suunnitelmia ei esitetä. Tämän jälkeen esitetään osio missä kerrotaan globaalivastuun toteuttamisesta. Tämä on ansiokasta, sillä kestävä kehityksen saavuttaminen on enenevässä määrin globaali tehtävä. Tarkastelemalla esim. kulutuksen ekologista jalanjälkeä ja ilmastotavoitteita ei voida keskittyä katsomaan vain kansallisia mittareita ja toimia. Kuten Polku2030 raportissa tuodaan esille, yksi Suomen kestävä kehityksen haasteista liittyy kansallisen kulutuksen vaikutuksiin maamme ulkopuolella.

Vaikka kaikki tavoitteet käydäänkin ansiokkaasti läpi, kokonaiskuvaa on selonteon pohjalta vaikea hahmottaa. Selonteko hyötyisikin huomattavasti yhteenvetävästä taulukosta missä tavoitteiden ja toimenpiteiden yhteenkietoutuneisuutta, synergioita ja vastakkaisvaikutuksia tarkasteltaisiin. Tämä helpottaisi politiikkatoimenpiteiden kohdentamista ja niiden välistä koherenssia. Esimerkiksi, sitoudutaan biodiversiteettin suojeluun ja metsien hiilinielun vahvistamiseen mutta samalla metsäpohjainen bioenergia luetaan uusiutuviin energialähteisiin, joiden käyttöä pyritään

lisäämään. Näiden tavoitteiden yhtäaikainen ja maksimaalinen edistäminen ei kuitenkaan ole mahdollista.

Kestävän kehityksen tavoitteiden integrointia hallintoon ja päätöksentekoon terävöitettävä

Polku2030 arviointiraportti huomioi, että kestävä kehitys ei ole riittävästi integroitu koko hallinnon toimintaan ja johtamisjärjestelmiin ja että työ on valtionhallinnossa heikosti resursoitu. Selonteossa sanotaan, että toimenpiteitä toteutetaan julkisen talouden suunnitelman ja talousarvioprosessin päätösten resurssien mukaisesti – on kuitenkin mahdotonta tietää tulevatko resurssit jakautumaan siten, että nämä kunnianhimoiset tavoitteet on mahdollista saavuttaa.

Hallitus on kuitenkin luvannut uudistaa poliittista kulttuuria ja päätöksentekoa, ja tämä on kestävä kehityksen tavoitteiden saavuttamisen kannalta oleellista – päätösten tulisi olla linjassa eri sektoreilla ja päätöksenteon avoimuutta tulisi lisätä.

Selonteon lopuksi kerrotaan, että Polku2030 arvioinnin suositusten mukaisesti hallituskaudella laaditaan tiekartta Suomen toimista Agenda2030:n tavoitteiden saavuttamiseksi ja esiselvitys tästä työstä on käynnistynyt. Tämä on tärkeä aloite ja ylivaalikautisen tiekartan tulisikin sisältää konkreettisia mittavia tavoitetasoja ja toimenpiteitä niiden saavuttamiseksi.

Osallistuminen ja tiedoneuvonanto

On tärkeää, että kansalaisilla on mahdollisuus osallistua kestävä kehityksen politiikkaan ja toimenpiteiden muotoiluun, ja toteutetut kansalaisraadit ovatkin tästä hyvä esimerkki. Osallistumisen lisäksi selonteossa voitaisiin vielä huomioida paremmin esim. ilmastopolitiikan oikeudenmukaisuus, sillä monet ehdotetut toimet eivät tule kohtelemaan kaikki kansalaisia samalla tavalla ja kestävyysmurroksessa on väistämättä häviäjiä ja voittajia. Kestävä kehityksen politiikan hyväksyttävyyden riippuukin pitkälti siitä, kuinka häviäjien asemaa tullaan huomioimaan.

Pidämme selonteossa mainittuja kansallisen toimeenpanon organisoimisen tapoja hyvinä, ja haluamme edelleen painottaa tieteen ja päätöksenteon vuoropuhelua ja vaikuttamista kestävyden nopeassa edistämisessä. Tiedepaneelit, kuten kestävyyspaneeli ja kestävä kehityksen tutkimukseen erikoistuneet tutkimuslaitokset esim. Kestävyystieteen instituutti, HELSUS, on hyvä pitää mukana tukemassa tavoitteiden ja toimenpiteiden asettelua, siten että ne pohjautuvat uusimpaan tutkittuun tietoon.

Lausunnon Helsingin yliopiston kestävyystieteen instituutista antoivat:

Kaisa Korhonen-Kurki, dosentti, ohjelmajohtaja, VTT

Janna Pietikäinen, yliopistonlehtori, MMT

Anne Toppinen, professori, MMT

Eeva-Lotta Apajalahti, tutkimuskoordinaattori, KTT